

The Scope of Compliance of Sexual Abuse and Exploitation in the Law on Protection of Children and Adolescents Approved in 2019 with International Documents

Vahid Ghasemi*¹

1. Ph.D, Department of Criminal Law & Criminology, Faculty of Humanity, Sari Branch, Islamic Azad University, Sari, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Type of Article:

Original Research

Pages: 37-51

Corresponding Author's Info

ORCID: 0000-0003-3540-9036

TELL: +98 9124987636

Email: vahidqassemi@gmail.com

Article history:

Received: 04 Agu 2023

Revised: 25 Agu 2023

Accepted: 14 Sep 2023

Published online: 23 Sep 2023

Keywords:

Children and Adolescents, Sexual Abuse, Sexual Exploitation, Convention on the Rights of the Child.

ABSTRACT

Children and adolescents are considered to be the most vulnerable people in human society due to their weak physical strength and lack of analytical skills. The need for a differentiated approach to children's rights in order to apply protective policies for them in accordance with international standards, on the one hand, and their vulnerability to all kinds of abuses, on the other hand, has caused the issue of sexual abuse of children and adolescents be investigated. The purpose is improving legal protection for them and creating mechanisms to deal with this phenomenon. This article is a descriptive-analytical study and examines the concepts and examples of sexual abuse, with a comparative study of the Law on the Protection of Children and Adolescents approved in 2019 with international documents with emphasizing on Convention on the Rights of the Child as the main The most international document in this field and seeks to examine the criminal law dimensions of this problem.

This is an open access article under the CC BY license.

© 2023 The Authors.

How to Cite This Article: Ghasemi, V (2023). "The Scope of Compliance of Sexual Abuse and Exploitation in the Law on Protection of Children and Adolescents Approved in 2019 with International Documents" . *Journal of International Criminal Law*, 1(3): 37-51.

دوره اول، شماره سوم، پاییز ۱۴۰۲

قلمرو انطباق سوءاستفاده و استثمار جنسی در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ با اسناد بین‌المللی

وحید قاسمی^۱

۱. دکتری، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، واحد ساری، دانشگاه آزاد اسلامی، ساری، ایران.

چکیده

کودکان و نوجوانان به دلیل ضعف قوای جسمانی و نداشتن قوه تحلیل از آسیب‌پذیرترین افراد جامعه بشری محسوب می‌شوند. ضرورت رویکرد افتراقی به حقوق کودکان در راستای اعمال سیاست‌های حمایتی برای آنان مطابق با معیارهای بین‌المللی، از یک‌سو و آسیب‌پذیری آنان در برابر انواع سوءاستفاده‌ها از سوی دیگر، موجب شده که موضوع سوءاستفاده جنسی از کودکان و نوجوانان باهدف تأثیر بر ارتقای وضعیت حمایت حقوقی از آنان و ایجاد سازوکارهایی برای مقابله با این پدیده موردبررسی قرار گیرد. مقاله حاضر به‌صورت مطالعه توصیفی-تحلیلی انجام گرفته و به بررسی مفاهیم و مصادیق سوءاستفاده جنسی از کودکان با مطالعه تطبیقی قانون حمایت از کودکان و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ با اسناد بین‌المللی با تأکید بر کنوانسیون حقوق کودک به‌عنوان اصلی‌ترین سند بین‌المللی این حوزه پرداخته است و در پی آن است که ابعاد حقوق کیفری این معضل را مورد بررسی قرار دهد.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۳۷-۵۱

اطلاعات نویسنده مسؤول

کد ارکید: ۰۰۰۰-۰۰۰۳-۳۵۴۰-۹۰۳۶

تلفن: +۹۸۹۱۲۴۹۸۷۶۳۶

ایمیل: vahidqassemi@gmail.com

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۵/۱۲

تاریخ ویرایش: ۱۴۰۲/۰۶/۰۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۶/۲۳

تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۰۷/۰۱

واژگان کلیدی:

کودک و نوجوان، سوءاستفاده جنسی، بهره‌کشی جنسی، کنوانسیون حقوق کودک.

مقدمه

کودکانی که مورد سوءاستفاده جنسی قرار می‌گیرند نه تنها آثار مخرب و روانی این موضوع در همان سنین گریبان‌گیر آن‌ها می‌شود و آسیب‌های قابل‌توجهی بر پیکر خانواده و رشد و تکامل خودشان تحمیل می‌کند، بلکه آثار مخرب آن تا بزرگسالی نیز ادامه دارد و تأثیرات بدی بر جامعه وارد می‌آورد و حتی در بسیاری موارد این کودکان وارد کار فحشا شده و چه بسا خودشان به یکی از بزه‌کاران جنسی کودک تبدیل می‌شوند.

در یک مفهوم کلی می‌توان گفت سوءاستفاده و بهره‌کشی جنسی از کودکان یکی از مصادیق عنوان کلی‌تر کودک‌آزاری می‌باشد و به عبارت دیگر هرگونه آسیب جسمی و روحی و روانی، سوءاستفاده جنسی و یا بهره‌کشی و عدم رسیدگی به نیازهای اساسی کودکان توسط افراد دیگر که به صورت تصادفی نباشد کودک‌آزاری تلقی می‌شود.

در نظام حقوقی داخلی با تصویب قانون حمایت از اطفال و نوجوانان ۱۳۹۹ مجموعه قوانینی که در حمایت از کودکان به صورت پراکنده به چشم می‌خورد، به نحو متمرکز و هدفمند به تصویب رسید. در این قانون با تمییز طفل و نوجوان هردو گروه، مشمول و در حمایت قانون قرار می‌گیرند. در قانون مصوب ۱۳۹۹، نگاه‌های پیشگیرانه و نظارت‌محور کاملاً مشهود است. مداخله قانونی در قبال اطفال و نوجوانانی که در وضعیت مخاطره قرار دارند یکی از این موارد است.

با نگرش در اسناد بین‌المللی می‌توان دریافت تصویب کنوانسیون حقوق کودک اولین توافق بین‌المللی درخصوص حمایت از کودکان است که دارای ضمانت اجرا است و نسبت به هر سند بین‌المللی دیگری از توجه جهانی برخوردار شده است و موضوع سوءاستفاده جنسی از کودکان را موردتوجه قرار داده است. کلی‌گویی کنوانسیون منجر به تدوین پروتکل

الحاقی به کنوانسیون حقوق کودک درخصوص فروش، فحشا و پورنوگرافی کودکان و سایر اسناد دیگر شده است.

عمده پژوهش‌های انجام گرفته بدون توجه به مفاهیم واقعی و تفاوت‌های عملی و حقوقی اصطلاحاتی نظیر بهره‌کشی جنسی و سوءاستفاده جنسی این اصطلاحات را در یک قالب قرار داده‌اند؛ حتی قانون‌گذار نیز در قانون حمایت از کودکان و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ دچار همین سردرگمی شده است. براین اساس مطالعه و تحقیق در بحث سوءاستفاده و بهره‌کشی جنسی در تحلیل مواد این قانون و تطبیق آن با اسناد بین‌المللی حقوق کودک ضروری است

۱- کودک و نوجوان در حقوق کیفری ایران

در اصطلاح حقوق کیفری کودک و نوجوان به کسی اطلاق می‌شود که فاقد پختگی جسمانی، ذهنی، عاطفی و روانی لازم برای پذیرش مسؤولیت اخلاقی و اجتماعی است. بررسی وضعیت کودکان و نوجوانان در حقوق داخلی ایران و مستنبط از قوانین و مقررات موجود، طفولیت نقطه مقابل بلوغ است و در مقابل بالغ قرار می‌گیرد. به عبارت دیگر به‌طور کلی در حقوق ایران افراد به لحاظ سنی به دو دسته کلی طفل و بالغ تقسیم می‌گردند و یا صغیر هستند یا کبیر. تبصره ۱ ماده ۴۹ قانون مجازات اسلامی و تبصره ۱ ماده ۲۱۹ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری منظور از طفل را کسی دانسته که به حد بلوغ شرعی نرسیده باشد. (اختیارزاده، ۱۳۹۹: ۳۶)

قانون‌گذار با تصویب قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ از این تلقی در مورد رسیدگی به اتهام کودک و نوجوان عدول کرد و با مقرر کردن آیین دادرسی خاصی برای ایشان کلیه اشخاص زیر ۱۸ سال را کودک و نوجوان قلمداد کرد. بدین ترتیب در نظام حقوقی فعلی فقط دختران زیر ۹ سال قمری و پسران را زیر ۱۵ سال به عنوان کودک تحت شمول حقوق جزا ماهوی

این مسأله در مواد دیگر این قانون نیز نظیر ماده ۱۰ و بندهای آن در به‌کارگیری عبارتی نظیر آزار جنسی که جنبه نارضایتی بزه‌دیده وجود دارد و سوءاستفاده جنسی در کنار هم در این ماده و همچنین بند ۵ و ۷ ماده مذکور لحاظ شده است که تنها تفاوت در میزان مجازات می‌باشد.

۲- سوءاستفاده جنسی از کودکان و نوجوانان

سوءاستفاده جنسی طیف وسیعی از رفتارهایی که می‌تواند سوبه‌های گوناگونی داشته باشد را دربرمی‌گیرد، به‌گونه‌ای که نتوان لزوماً برای اقداماتی که تحت این عنوان قرار می‌گیرند یک طبقه‌بندی تعیین نمود؛ درواقع سوء استفاده جنسی کودکان زیرمجموعه عنوان کلی کودک‌آزاری است حتی اگر «آزار» نتیجه یا رکن مستقیم و یا ملموس عمل و یا چه‌بسا نیت بزه‌کار نباشد، براین اساس گاهی با رفتاری مواجه هستیم که در قالب آزار جنسی کودک قرار می‌گیرد و گاهی عملی که انجام گرفته به‌قصد بهره‌کشی می‌باشد اما لزوماً در تمام موارد منطبق با مصادیق مذکور نیست و با آن تفاوت دارد.

سوءاستفاده جنسی از کودکان تعاریف گوناگونی دارد اما شاید جامع‌ترین تعریفی که می‌توان ارائه کرد، این باشد: «ایجاد ارتباط با کودک، به‌منظور کسب لذت جنسی، به هر شیوه و به هر میزان». یعنی حتی لمس کردن اندام جنسی کودک به‌منظور کسب لذت جنسی را نیز شامل می‌شود. تعرض جنسی یا کسب لذت جنسی از کودک لزوماً و همیشه در سطح گسترده و سازمانی رخ نمی‌دهد بلکه در عمده موارد کودکان فارغ از وضعیت مادی و فقر یا رفاه و یا حتی در شرایط نرمال زندگی مورد تعرض و سوءاستفاده قرار می‌گیرند که عمده این موارد توسط اشخاصی رخ می‌دهد که کودک یا به آن‌ها اعتماد زیادی دارد مانند اعضای خانواده یا اقوام و یا در محیطی است که در آن موقعیت متوجه اتفاقات انجام گرفته نمی‌شود و ممکن است سال‌ها بعد در سنین جوانی به خاطر آورد که در

قرار می‌گیرند و درخصوص حقوق جزای شکلی و کودک‌آزاری (بزه‌دیدگی) کلیه اشخاص زیر ۱۸ سال کودک و نوجوان تلقی می‌شوند.

بااین‌وجود با توجه به موضوع این مقاله می‌توان گفت که قانون حمایت از کودکان و نوجوانان مصوب ۹۹ مقرر اصلی در این خصوص در حقوق داخلی ما محسوب می‌شود. قانون‌گذار به‌مانند قانون حمایت از کودکان و نوجوانان مصوب ۱۳۸۱ و قانون مبارزه با قاچاق انسان مصوب ۱۳۸۳ بدون تمایز در جنسیت و همچنین مقررات شکلی و ماهوی به این دوگانه‌گرایی خاتمه داده و نظام مسؤولیت کیفری و حقوق جزایی ماهوی را نیز به اشخاص زیر ۱۸ سال تسری داده و از این حیث نیز با اسناد بین‌المللی خصوصاً کنوانسیون حقوق کودک منطبق شده است.

اما در قوانین کیفری و جزایی ایران اساساً بحث رضایت فرد به‌طورکلی در رابطه جنسی نامشروع مطرح نیست و به‌طریق‌اولی، رضایت کودک نیز به‌هیچ‌وجه تأثیری در مسأله نخواهد داشت. در این خصوص ماده ۲ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ تمامی افرادی که به سن ۱۸ سال تمام شمسی نرسیده‌اند مشمول این قانون می‌باشند و رضایت کودک و نوجوان تأثیر نداشته و قانون‌گذار تفکیکی در این خصوص قائل نشده است.

باملاحظه بند چ ماده ۱ این قانون که در تعریف فحشا آمده است «هرگونه به‌کارگیری و یا وادار کردن طفل و نوجوان در فعالیت‌های جنسی برای خود یا دیگری» ملاحظه می‌گردد که قانون‌گذار به‌کارگیری و وادار کردن را جداگانه آورده است و نشان می‌دهد که رضایت تأثیری در وقوع جرم نداشته و به همراه واردکردن، به‌کارگیری هم مورد توجه بوده است چراکه اعتقاد بر این است که رضایت طفل و نوجوانان رضایتی مخدوش است و قابل استناد نیست.

مدت مدیدی تحت سوءاستفاده و ارائه‌دهنده یک لذت جنسی به شخصی بوده است. رفتارهای ارتكابی ممکن است در قالب‌های سنتی حقوق کیفری مانند زنا و تجاوز به عنف و لواط و تفخیز و... نگنجد اما اثر آن نیز به مراتب بر شخص بزه‌دیده کمتر هم نیست بنابراین لازم است به این بعد از کودک‌آزاری جنسی به عنوان سوءاستفاده جنسی هم توجه گردد (اکبری و حجازی، ۱۳۹۹: ۸۵).

قوانین ایران در واکنش به آزار جنسی کودکان به صورت منسجم به جرم‌انگاری جامعی اقدام نکرده‌اند. تا پیش از تصویب قانون حمایت از کودکان و نوجوانان مصوب ۱۳۸۱، محاکم کیفری در پاسخ به آزار جنسی کودکان در موارد غیر حدی و تعزیری می‌بایست از عناوین مجرمانه‌ای همانند رابطه نامشروع و عمل منافی عفت مادون زنا و یا هم‌جنس‌گرایی استفاده می‌کردند که در این صورت شخصیت بزه‌دیده و کودک بودن او مورد توجه و حمایت قرار نمی‌گرفت. پس از تصویب قانون حمایت از کودکان و نوجوانان در سال ۱۳۸۱، با به رسمیت شناختن عنوان مجرمانه کودک‌آزاری، قانون‌گذار درصدد جرم‌انگاری حمایتی از بزه‌دیدگان آسیب‌پذیر برآمد لیکن آزار جنسی به طور مستقل از آزار جسمی یا روانی موردنظر قانون‌گذار قرار نگرفت و درخصوص واکنش به آزار جنسی تحت یکی از عناوین آزار جسمی یا روانی به کیفر حبس یا جزای نقدی بسنده شد.

در سال ۱۳۹۹ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان به تصویب رسید و ذیل ماده ۱۰ با عنوان آزار یا سوءاستفاده جنسی از کودکان و نوجوانان مصادیق مختلفی از این عنوان مجرمانه موردبررسی قرار گرفت و ضمانت اجرای متنوعی تعیین شد. در مبحث بعدی به بررسی قلمرو جرم‌انگاری درخصوص سوءاستفاده و استثمار جنسی کودکان پرداخته می‌شود.

۱-۲- جرم‌انگاری در بستر قانون حمایت از اطفال و نوجوانان

قانون حمایت از اطفال و نوجوانان باهدف حمایت از افراد زیر

سن ۱۸ سال به جرم‌انگاری اقسام مختلف سوء رفتار جسمی، روانی، اخلاقی یا اجتماعی نسبت به کودکان و نوجوانان اقدام کرده است. پس از ذکر کلیات در مواد اولیه ازجمله تعریف سوء رفتار، بهره‌کشی، فحشاء، مستهجن، مبتذل و سایر اصطلاحات به‌کاررفته در قانون و نیز احصاء مواردی که کودک را در وضعیت مخاطره‌آمیز قرار می‌دهد، در فصولی به بررسی تشکیلات، جرایم و مجازات‌ها و آیین دادرسی کیفری برای رسیدگی افتراقی به جرایم موردنظر این قانون پرداخته است.

در ماده ۱ این قانون که به بیان کلیات قانون می‌پردازد در تبیین و تشریح اصطلاح سوء رفتار به عنوان «**فعل یا ترک فعل عمدی که سلامت جسمی، روانی، اخلاقی یا اجتماعی طفل یا نوجوان را در معرض خطر قرار می‌دهد**»، از سوءاستفاده جنسی به عنوان یکی از مصادیق سوء رفتار نام می‌برد که جنبه تمثیلی داشته و به لحاظ اعم بودن این مصداق شامل مصادیق مختلفی از انواع سوءاستفاده جنسی از قبیل تعرض جنسی، آزار جنسی و... می‌شود. در ادامه ماده، دو عنوان دیگر مرتبط با بزهکاری جنسی علیه اطفال شامل فحشاء و هرزه‌نگاری به صورت مجزا مورد تعریف قرار گرفته است.

از ماده ۷ تا ۲۷ این قانون به ذکر رفتارهای مجرمانه‌ای که می‌تواند علیه کودکان و نوجوانان ارتکاب یابد، اشاره شده است و در این میان تنها یک ماده به بحث آزار و خشونت جنسی علیه کودکان اختصاص یافته است. ماده ۱۰ این قانون در نه بند به بیان برخی مصادیق از آزار جنسی کودکان پرداخته است که در ذیل بررسی می‌شوند.

قانون‌گذار پیش از ارائه مصادیق آزار جنسی می‌بایست نوعی تعریف و مفهوم‌شناسی از آزار جنسی کودکان ارائه می‌داد تا در صورت خلأ و طرح مصادیقی که با این بندهای نه‌گانه قابل تطبیق نبودند، با کمک تعریف ارائه‌شده امکان

در تقسیم‌بندی دیگری با تفاوت قائل شدن میان آزاری که توسط «محارم» یا «با عنف» انجام می‌شود، نوع مجازات تعیین شده را تشدید کرده است. به نظر می‌رسد تنها ابزاری که به نظر قانون‌گذار برای حمایت از کودکان و نوجوانان بزه‌دیده رسیده است، تشدید مجازات است. این در حالی است در صورتی که آزار کودک از سوی محارم یا آزاری که به عنف محقق شده است، تشدید ضمانت اجرا نمی‌تواند پاسخ مناسبی به آسیب کودک باشد (ایروانیان، ۱۳۸۲: ۱۳۰).

در ادامه این ماده به جرم‌انگاری مصادیق دیگری از کودک‌آزاری پرداخته است که ناظر بر بهره‌کشی و سوءاستفاده جنسی از کودک بزه‌دیده می‌شود.

۳- استثمار جنسی از کودکان و نوجوانان

بهره‌کشی جنسی از کودکان را باید شامل موارد و کسانی دانست که به واسطه عدم برخی موازنه‌های اجتماعی، اقتصادی بین خود و شخص زیر ۱۸ سالی که از او جهت کسب منفعت یا لذت شخص، سوءاستفاده جنسی می‌نمایند و مزایایی ناعادلانه کسب می‌کنند.

درخصوص تعریف مذکور نکات ذیل قابل توجه است:

- این تعریف صراحتاً اعمال جنسی توافقی بین کودکان با توانایی و وضعیت برابر را از دایره شمول خود خارج می‌سازد.

- عبارت «بهره‌بردار جنسی» را نمی‌توان به‌طور خودبه‌خود به تمامی کسانی که مرتکب عمل خشونت جنسی می‌شوند داد؛ زیرا خشونت می‌تواند فارغ از نابرابری اجتماعی، سیاسی و اقتصادی و حتی نابرابری جسمی اتفاق بیافتد، درحالی‌که بهره‌کشی جنسی نمی‌تواند در فقدان چنین نابرابری‌هایی صورت پذیرد (بخشی زاده، ۱۳۹۸: ۷۶).

- عبارت «بهره‌بردار جنسی» فرد ثالثی را هم دربرمی‌گیرد که هیچ‌گونه تماس جنسی واقعی با کودک ندارد، بلکه از

تصمیم‌گیری درخصوص این موارد برای قضات و رسیدگی‌های کیفری فراهم می‌شد. این ماده به جرم‌انگاری عناوین مجرمانه تعزیری پرداخته است و در صورتی که مشمول عناوین حدود شود باید از مجازات‌های مربوطه استفاده شود. صدر ماده درخصوص شخصیت مرتکب کودک‌آزاری جنسی به صورت مطلق با ذکر عنوان هرکس آغاز شده است و بدین جهت تفاوتی میان بزه‌کار زیر سن ۱۸ سال و بزه‌کار بزرگسال وجود ندارد (جعفری، ۱۳۹۹: ۷۲).

موضوع تفاوت اصطلاح آزار یا سوءاستفاده جنسی نیز مورد تدقیق قانون‌گذار قرار گرفته و با ذکر هر دو عنوان مجال طرح چالش‌های تفاوت این دو اصطلاح را سلب کرده است. صدر ماده درخصوص تناسب مجازات با جرم ارتكابی و بزه‌کار، در نظر گرفتن وضعیت بزه‌دیده، شرایط بزه‌کار و آثار و پیامدهای جرم را مدنظر قرار داده و در برخی از بندهای نه‌گانه به قاضی امکان انتخاب از میان مجازات‌های مختلف درجات هشت‌گانه را داده است.

مصادیق آزار جنسی کودکان در ۹ بند در این ماده تقسیم‌بندی شده‌اند و به احصاء مصادیق کودک‌آزاری جنسی پرداخته‌اند. انتخاب روش احصایی در تعیین مصادیق در کنار افزایش شفافیت و رعایت اصل حاکمیت قانون لیکن منجر به رسمیت نشناختن مصادیقی می‌شود که در موارد احصایی مورد غفلت واقع شده‌اند.

ماده ۱۰ با تقسیم آزار جنسی به دو نوع «آزار جنسی تماسی» و «آزار جنسی غیر تماسی» مبنای جرم‌انگاری را بر اساس ماهیت آزار جنسی قرار داده است و در صورت وجود رابطه فیزیکی میان بزه‌دیده و بزه‌کار، مجازات شدیدتری را معین کرده و آن را محدود به تعیین کیفر حبس نموده است؛ درحالی‌که درخصوص آزارهای غیر تماسی به تعیین یکی از مجازات‌های درجه ۷ یا ۸ اشاره شده است.

کودکان، هرزه‌نگاری کودکان، تورسیم جنسی که در این مبحث به بررسی کلی آن‌ها خواهیم پرداخت.

۳-۱-۱- فروش و قاچاق جنسی کودکان

بند ۱ ماده ۲ کنوانسیون حقوق کودک فروش کودکان را به معنی هرگونه اقدام با معامله‌ای می‌داند که فردی یا گروهی از افراد، کودکی را در ازای مبلغی و یا سایر مزایای دیگر به دیگری منتقل کند.

فروش کودکان غالباً با قاچاق آن‌ها ارتباط مستقیمی پیدا می‌کند و از طرفی پدیده قاچاق را نمی‌توان از پدیده گسترده مهاجرت جدا نمود. در کنوانسیون حقوق کودک نیز این پدیده موردتوجه قرار گرفته و در ماده ۳۵ مقرر داشته است که کشورهای طرف معاهده تمام اقدامات ضروری ملی، دو یا چندجانبه را برای جلوگیری از ربوده شدن فروش و با قاچاق کودکان به هر شکل و به هر منظور به عمل خواهند (مانتافورن، ۱۳۹۹، ۶۳).

درخصوص قاچاق کودکان در حقوق ایران دو مقرر اصلی وجود داشته است که تا پیش از تصویب قانون حمایت از اطفال و نوجوانان، عنصر قانونی آن تبصره ۱ ماده ۳ قانون مبارزه با قاچاق انسان مصوب ۱۳۸۳ بوده است که درخصوص قاچاق اشخاص زیر ۱۸ سال بوده است اما با تصویب قانون حمایت از اطفال و نوجوانان ۱۳۹۹ و به موجب بند ۲ ماده ۵۱ قانون‌گذار صراحتاً تبصره ۱ ماده ۳ قانون مبارزه با قاچاق انسان را نسخ نموده است؛ بنابراین تنها مقرر اصلی درخصوص قاچاق کودکان و نوجوانان قانون مذکور می‌باشد ولیکن این قانون قاچاق را تعریف ننموده و صرفاً به جرم‌انگاری آن بسنده نموده است (ربانی بیدرونی، ۱۳۹۹: ۱۲۷).

برای تعریف و تبیین قاچاق انسان می‌بایست به همان قانون

تسهیل نمودن ارتباط جنسی او با شخص یا اشخاص دیگر و نیز از ایجاد برقراری این ارتباط منتفع می‌گردد.

در کنوانسیون حقوق کودک بدون آنکه تعریفی از استثمار جنسی ارائه دهد در ماده ۳۴ کشورها را مکلف به حمایت از کودکان در برابر تمام اشکال استثمار کرده است. در پروتکل الحاقی به کنوانسیون حقوق کودک درباره خریدوفروش کودکان، فحشاء و هرزه‌نگاری، تعریفی از واژه استثمار جنسی ارائه نشده است اما این پروتکل به تعریف مفاهیم خریدوفروش کودکان، خودفروشی و هرزه‌نگاری پرداخته است. در ماده ۲ این پروتکل خودفروشی کودکان به معنی «هرگونه اقدام یا معامله‌ای است که فردی یا گروهی از افراد، کودکی را درازای مبلغی و یا سایر مسائل به دیگری منتقل می‌کند» و در ماده ۳ همین پروتکل آمده است. تحویل و دریافت کودکان برای مقاصدی همچون استثمار جنسی انجام می‌گیرد.

۳-۱-۲- اشکال مختلف بهره‌کشی جنسی از کودکان و نوجوانان

کودکان را می‌توان در چارچوب طیف‌هایی گسترده از روابط مورد بهره‌برداری قرار دارد. روابط مذکور را می‌توان با مسامحه در سه طیف موسع تقسیم نمود:

- آن دسته از روابطی که تجاری و نسبتاً کوتاه‌مدت می‌باشند.
- روابطی که متضمن وابستگی اقتصادی بلندمدتی می‌باشد.
- روابطی که دارای عنصر تجاری نیستند و یا اساساً اقتصادی نیستند.

باوجوداین تقسیم‌بندی حدومرز بین این سه مقوله چندان شفاف نیست و ممکن است بهره‌برداری جنسی در هر سه قالب صورت پذیرد (باقری، ۱۳۹۷: ۸۷).

این پدیده جهانی از اقسام مختلفی تشکیل یافته است از قبیل: فروش و قاچاق کودک برای مقاصد جنسی، فحشا

تعریف جامع و مانعی قلمداد نمی‌گردد (ضیایی، ۱۳۹۹: ۸۴).

دلیل اینکه فحشا از مصادیق بهره‌کشی و استثمار جنسی تلقی می‌گردد این است که روسپی‌گری، تن‌فروشی یا فحشا، به تجارت یا پیشه آمیزش جنسی طبیعی یا غیرطبیعی در قبال درآمد یا برخی دیگر منافع است که گاهی اوقات با عنوان سکس تجاری نیز مطرح می‌شود. فحشا را می‌توان به عنوان درخواست‌های جنسی در برابر پول نیز تعریف کرد (فلاحی رستمی، ۱۳۹۸: ۱۶۳).

قانون‌گذار در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ در بند چ ماده ۱ فحشا را هرگونه به‌کارگیری یا وادار کردن طفل و نوجوان در فعالیت‌های جنسی برای خود یا دیگری تعریف می‌کند و در بند ۵ ماده ۱۰ هرگونه بهره‌کشی جنسی از طفل و نوجوان از طریق عرصه، در اختیار گرفتن، وادار یا اجیر کردن برای هرزه‌نگاری یا سوءاستفاده جنسی را مورد جرم‌انگاری قرار می‌دهد و همچنین در ماده ۱۱ هرگونه معامله طفل و نوجوان به منظور فحشا را موجب تشدید مجازات دانسته و برای آن مجازات درجه چهار در نظر گرفته شده است اما همان‌طور که ملاحظه می‌گردد قانون‌گذار در قانون مزبور ملغمه‌ای از اصطلاحات را به کار برده بدون آنکه مرز مشخصی برای آنان در نظر بگیرد و با آنکه فحشا را تعریف نموده اما به‌طور مستقل برای آن جرم‌انگاری و مجازات در نظر نگرفته است.

۳-۱-۳- تورسم جنسی

این پدیده نوعی دیگر از قاچاق می‌باشد که در آن به جای انتقال فاحشه، به‌طور موقت مشتری منتقل می‌گردد. در اکتبر ۱۹۹۹ مجمع عمومی سازمان تورسم جهانی مجموعه قوانین جهانی اخلاق برای تورسم را به تصویب رسانید. این مجموعه قوانین چارچوبی را برای توسعه پایدار تورسم جهانی تعیین کرده است که شامل ۹ ماده می‌باشد و در

مبارزه با قاچاق انسان مصوب ۱۳۸۳ رجوع نماییم اما مشکلی که در تعریف قاچاق انسان در آن قانون وجود دارد آن است که این جرم زمانی اتفاق می‌افتد که مبدأ و مقصد قاچاق کشور واحد نباشد یعنی یا مبدأ و یا مقصد باید ایران باشد و اگر هر دو ایران باشد این جرم محقق نمی‌گردد ولیکن باید در نظر داشت با توجه به اهمیت حمایت افتراقی از اشخاص زیر ۱۸ سال و جلوگیری از هرگونه فرار مجرمین می‌توان این‌گونه تفسیر نمود که چون قانون حمایت از اطفال و نوجوانان ۱۳۹۹ از عبارت کلی قاچاق استفاده نموده است شامل جابجایی داخل مرزهای ایران هم بدانیم هرچند که این تفسیر هم محل ایراد است و البته می‌توان حالتی را که کودک و نوجوان در داخل ایران برای عمل جنسی خرید و فروش می‌شوند براساس ماده ۱۱ قانون حمایت از کودکان و نوجوانان مجازات نمود. این ایرادی بود که به پروتکل پیشگیری و مجازات اشخاص به‌ویژه زنان و کودکان الحاقی به کنوانسیون پالمو وجود داشته ولی در پروتکل الحاقی به کنوانسیون حقوق کودک در زمینه فروش، فحشا و هرزه‌نگاری کودکان رفع شده است.

۳-۱-۲- فحشای کودکان

گزارشگر ویژه سازمان ملل متحد از این مفهوم چنین تعریفی ارائه داده است: «عمل درگیر شدن یا پیشنهاد دادن خدمات یک کودک برای انجام اعمال جنسی در قبال پول و یا سایر چیزها با آن فرد یا فرد دیگر». این نکته حائز اهمیت است که چنین تعریفی از فحشا کودک به‌وسیله خود کودک ارتکاب نمی‌یابد بلکه توسط کسی ارتکاب می‌یابد که درگیر خدمات جنسی کودک شود و یا اینکه آن را پیشنهاد دهد. این تعریف همچنین سایر اشکال بهره‌کشی و آزار کودکان را مبهم باقی می‌گذارد. ماده ۲ پروتکل الحاقی کنوانسیون حقوق کودک نیز فحشای کودکان را به معنای استفاده از کودکان در فعالیت‌های جنسی در ازای پرداخت وجه و یا مسائل دیگر دانسته است که

جرم‌انگاری‌های جنسی علیه کودکان و نوجوانان نظیر بند ۵ ماده ۱۰ و ماده ۱۱، توریسم جنسی را می‌توان استنباط نمود هرچند که بهتر بود با توجه به اهمیت موضوع و با توجه به تغییراتی که در قانون جدید انجام گرفته به‌طور صریح‌تری جرم‌انگاری صورت می‌گرفت چراکه در حقوق کیفری امکان تفسیر موسع وجود ندارد.

۳-۱-۴- هزینه‌نگاری یا پورنوگرافی

هزینه‌نگاری با نشان دادن کودک به‌عنوان دستاویزی برای ارضای شهوت یا کالای مصرفی، او را از ویژگی‌های انسانی بی‌بهره می‌کند. همچنین هزینه‌نگاری از مصادیق آشکار خلاف عفت عمومی تلقی می‌شود. با پیشرفت فناوری و آسان‌تر شدن دسترسی به وسایل ارتباطی، صنعت هزینه‌نگاری هم گسترش پیدا کرد و به‌نوعی در قالب و اشکال جدیدتری به رشد و گسترش خود ادامه می‌دهد (شیبانی، ۱۳۹۹: ۶۹). هزینه‌نگاری با فحشاء، توریسم جنسی و قاچاق کودکان ارتباط معناداری داشته است؛ به بیانی دیگر افزایش سایت‌های فروش این تصاویر می‌تواند منجر به فحشاء و قاچاق کودکان نیز بشود. گروه متخصصان اینترپل معتقد است: «هزینه‌نگاری کودکان پیامد بهره‌کشی از کودک است که می‌تواند به‌عنوان ابزار تشویق سوءاستفاده جنسی از کودک تعریف شود» (نیکبختی و دیگران، ۱۳۹۹: ۴۷).

همان‌گونه که بیان شد یکی از مهم‌ترین سندهای بین‌المللی در زمینه هزینه‌نگاری، پروتکل اختیاری کنوانسیون حقوق کودک در مورد خریدوفروش کودکان، فحشا و هزینه‌نگاری کودکان است. در بند ج ماده ۲ این پیمان‌نامه هزینه‌نگاری کودکان این‌گونه تعریف شده است: «هزینه‌نگاری کودکان به معنی هرگونه نمایشی می‌باشد که در آن کودکان به‌صورت واقعی و یا مجازی مشغول فعالیت‌های بارز جنسی باشند و یا آلات تناسلی کودکان برای مقاصد جنسی به نمایش گذاشته شود». ماده ۹ کنوانسیون بوداپست نیز، هزینه‌نگاری کودک را کلیه وسایل هزینه‌نگارانه‌ای معرفی

ارتباط با اهداف حکومت‌ها، برگزارکنندگان تور، آژانس‌های مسافرتی و خود مسافری می‌باشد. پاراگراف ۳ ماده ۲ این قانون بیان می‌دارد: «...بهره‌کشی از انسان به هر شکلی، به‌خصوص جنسی و دقیقاً زمانی که نسبت به کودکان اعمال می‌گردد در تعارض اساسی با اهداف توریسم می‌باشد و نفی‌کننده آن است» (جعفری و مولابیگی، ۱۳۹۷: ۲۶۵).

در مقدمه پروتکل اختیاری کنوانسیون حقوق کودک در زمینه خریدوفروش و فساد و فحشا کودکان دولت‌های عضو نگرانی عمیق خود را پیرامون گسترش و تداوم شیوه‌های گردشگری جنسی که در آن کودکان بیشتر در معرض خطر هستند اعلام نموده‌اند هرچند که در خود پروتکل تعریفی از آن دیده نمی‌شود. برنامه عمل کمیسیون حقوق بشر برای جلوگیری از خریدوفروش کودکان، فحشا و پورنوگرافی کودکان نیز اعلام می‌دارد که قانون‌گذاری و سایر ابزارها باید در راه مبارزه با توریسم جنسی و ممانعت از آن هم در کشوری که از آن مشتریان می‌آیند و هم در کشوری که پذیرای آن‌ها است باید اجرا گردد و بازار گردشگری جنسی از طریق اغفال کودکان باید مورد مجازات قرار گیرد. این موضوع به‌خصوص در زمینه توریسم جنسی بسیار بااهمیت تلقی شده است، چنانکه در برنامه عمل استکهلم توصیه شده است (اسلامی و میریان، ۱۳۹۴: ۱۸).

بنابراین درواقع توریسم جنسی جریانی است خلاف قاچاق انسان چراکه در قاچاق انسان، انسانی را به‌منظور سوءاستفاده و بهره‌کشی از کشور خودش به کشور دیگر منتقل می‌کنند درحالی‌که در توریسم جنسی شخص مشتری خودش به منطقه می‌آید.

هرچند که در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ به‌مانند جرم قاچاق، اسمی از توریسم جنسی نیامده است لکن از مواد مختلف قانون مزبور در بیان

کرده که به صورت پورنوگرافی مستقیم و غیرمستقیم، کودک را در حال انجام رفتارهای جنسی انحصاری نمایش دهد. کنگره جهانی استکهلم ۱۹۹۶ در زمینه مبارزه با فحشاء و هرزه‌نگاری کودک، کشورهای عضو را دعوت به همکاری با سازمان‌های دولتی و غیردولتی و نهادهای مدنی می‌کند (نوری، ۱۳۸۶: ۴۶).

در ادبیات تقنینی ایران و از جمله قوانینی که در مورد پدیده هرزه‌نگاری استفاده می‌شود، اصطلاح هرزه‌نگاری به کارنرفته است، اما در چند قانون مورد اشاره قرار گرفته و با عباراتی چون «منافی عفت عمومی»، «جریحه‌دار کردن عفت و اخلاق عمومی»، «مبتذل» یا «مستهجن» به این مفهوم اشاره شده است. قانون‌گذار ایران همچنین با اتخاذ رویکرد ممنوعیت مطلق و رویکرد افتراقی به مقابله با جرم هرزه‌نگاری کودکان پرداخته و واژگانی چون «جریحه‌دار کردن عفت عمومی»، «افساد» و «صور قبیحه» را معادل واژه هرزه‌نگاری به کار برده است و تلاش نموده تا تمامی مصادیق هرزه‌نگاری را ذکر کرده و با رویکرد افتراقی به حمایت ویژه از کودکان بپردازد؛ اما در هیچ‌یک چندان موفق نبوده است (زندکریمی، ۱۳۹۶: ۵۸).

تاکنون در سه متن قانون، عبارت «مبتذل» توسط قانون‌گذار تعریف شده است. از جمله در تبصره ۱ بند ب ماده ۳ قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت‌های غیرمجاز می‌نمایند مصوب ۱۳۷۲ چنین آمده است: «آثار سمعی و بصری مبتذل به آثاری اطلاق می‌گردد که دارای صحنه‌ها و صور قبیحه بوده مضمون مخالف شریعت و اخلاق اسلامی را تبلیغ و نتیجه‌گیری کند». در تبصره ۱ بند ب ماده ۳ قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت‌های غیرمجاز می‌نمایند مصوب ۱۳۸۶ نیز همین تعریف عیناً و بدون هیچ گونه تغییری تکرار شده است.

در تبصره ۱ ماده ۱۴ قانون جرایم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸ شرط تبلیغ و نتیجه‌گیری مضمون خلاف شریعت را حذف و به صرف داشتن صحنه و صور قبیحه اکتفا نموده است. درخصوص تعریف اصطلاح «مستهجن» در قوانین داخلی آمده است که آثار سمعی و بصری مستهجن به آثاری گفته می‌شود که محتوای آن‌ها نمایش برهنگی زن و مرد و یا اندام تناسلی و یا آمیزش جنسی باشد. درواقع در دو متن قانونی لازم‌الاجرا یعنی قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت‌های غیرمجاز می‌نمایند مصوب ۱۳۸۶ و قانون جرایم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸، دو تعریف غیر همسان از هرزه‌نگاری وجود دارد (سماواتی پیروز، ۱۳۹۹: ۴۲).

در حقوق کیفری ایران قانون عام ناظر بر هرزه‌نگاری مثل بسیاری دیگر از عناوین مجرمانه قانون مجازات اسلامی است که در مواد مختلف و به طور خاص قسمتی از مواد ۶۳۹ و ۶۴۰ عناوین مجرمانه مرتبط با هرزه‌نگاری را مورد جرم‌انگاری قرار داده است که در این مواد هم هیچ اشاره و تأکید خاصی نسبت به کودکان در جهت حمایت بیشتر از آن‌ها، به عمل نیامده است (ربانی بیدرونی، ۱۳۹۹: ۹۱).

قانون حمایت از کودکان و نوجوانان ۱۳۹۹ نیز هرزه‌نگاری را استفاده از کودکان و نوجوانان در تهیه و تولید هر نوع تصویر یا محتوای واقعی یا مجازی که در آن فعالیت جنسی، اندام جنسی یا برهنگی کودکان و نوجوانان برای مقاصد جنسی به نمایش گذاشته می‌شود؛ تعریف کرده است. (ماده ۱ بند د). همچنین در ماده ۱۰ بند ۵ به جرم‌انگاری هرزه‌نگاری پرداخته و بیان می‌کند بهره‌کشی جنسی برای هرزه‌نگاری مجازات حبس درجه پنج دارد. به علاوه ماده ۱۱ نیز معامله کودک باهدف هرزه‌نگاری را دارای مجازات حبس درجه چهار دانسته است. درواقع قانون‌گذار تلاش کرده است تا با به کار بردن واژه‌ها و عبارات کلی، همه مصادیق و اشکال مختلف هرزه‌نگاری را مدنظر قرار دهد و آن‌ها را جرم‌انگاری نماید

کودکان را در تاریخ ۱۷ الی ۲۰ دسامبر سال ۲۰۰۱ در یوگوهامای ژاپن برگزار و خط‌مشی‌های جدیدی را تبیین کردند (زرگری، ۱۳۹۹: ۸۹).

هرچند که در عمده اسناد بین‌المللی این دو اصطلاح بهره‌کشی و سوءاستفاده جنسی در یک مفهوم به‌کار رفته‌اند و چه‌بسا این موضوع در کنوانسیون حقوق کودک نیز موردتوجه قرار نگرفته است که استثمار و یا بهره‌کشی جنسی مفهومی مستقل از سوءاستفاده جنسی از کودکان و نوجوانان می‌باشد هرچند که در هر بهره‌کشی جنسی یک نوع سوءاستفاده از کودکان و نوجوانان وجود دارد و به‌عبارت‌دیگر سوءاستفاده جنسی مفهومی عام و اعم از بهره‌کشی جنسی است اما برای جلوگیری از راه‌های نفوذ و سودجویی سوءاستفاده‌چی لازم است که تمامی ابعاد و جنبه‌های حمایتی از کودکان و نوجوانان لحاظ شده و موردتوجه قانون‌گذاران قرار گیرد و این امر مستلزم آن است که بدانیم سوءاستفاده جنسی و بهره‌کشی جنسی علی‌رغم مشترکات نسبت به یکدیگر تمایزات مهمی دارند که لازم است موردتوجه قرار گیرند؛ موضوعی که در کنوانسیون **لاتزاروته** شورای اروپا برای اولین بار در یک سند بین‌المللی الزام‌آور لحاظ شده است به‌نحوی که که از یک‌طرف سعی کرده است بین مقوله‌های استثمار جنسی و سوءاستفاده جنسی تفکیک اعمال کند و از طرف دیگر، مصادیق سوءاستفاده جنسی از کودکان را تبیین و تشریح کند.

به‌عبارت‌دیگر، کسب درآمد یا اهداف سودجویانه عنصر اصلی این اعمال تلقی شده است و در صورت وجود این عنصر لازم است از استثمار جنسی کودکان سخن گفت نه سوءاستفاده جنسی و چنین استنباط می‌کنیم که این اسناد تخصصی عمدتاً عارضه استثمار جنسی از کودکان، لزوم حمایت قانونی و پیگرد کیفری مرتکبین را بررسی کرده است و به پدیده سوءاستفاده جنسی از کودکان توجه نکرده است.

ولی به نظر می‌رسد، در این زمینه هم چندان که بایدوشاید موفق نبوده است و بسیاری از این تعاریف پراکنده است و اصطلاحاتی کلی را در بردارد و این باعث می‌شود که در برخی از مصادیق هرزه‌نگاری، محاکم با خلأ قانونی مواجه باشند.

در پایان این مبحث نکته‌ای لازم به ذکر این است که قانون‌گذار بند ۹ ماده ۱۰ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان به برقراری ارتباط با طفل و نوجوانان در فضای مجازی به‌منظور هرگونه آزار جنسی یا ارتباط جنسی نامشروع اشاره داشته که موضوع مبهم استفاده از عبارت ارتباط جنسی نامشروع می‌باشد که مشخص نیست منظور قانون‌گذار از مقید نمودن ارتباط جنسی با اطفال به نامشروع چه می‌باشد چراکه در هر صورت این ارتباط نمی‌تواند مشروع تلقی گردد و بهتر بود قانون‌گذار به ذکر ارتباط جنسی بسنده می‌نمود.

۴- تفاوت استثمار جنسی و سوءاستفاده جنسی از کودکان و نوجوانان

پروتکل اختیاری کنوانسیون حقوق کودک درخصوص خریدوفروش کودکان، فحشا و هرزه‌نگاری کودکان، نخستین سند الزام‌آور بین‌المللی برای مبارزه با برخی از اشکال استثمار و سوءاستفاده جنسی از کودکان محسوب می‌شود. در این سند بیشتر به مقوله مبارزه با اشکال گوناگون استثمار جنسی - تجاری از کودکان توجه شده است که عمدتاً به‌صورت سازمان‌یافته و فراملی رایج هستند فلذا در این چارچوب، نمی‌توان این سند را کامل و بدون نقص تلقی کرد؛ چراکه عارضه سوءاستفاده جنسی از کودکان که فاقد بعد تجاری است و بیشتر در کانون خانواده‌ها، اماکن عمومی یا مراکز آموزشی شکل می‌گیرد، در پروتکل مذکور تصریح نشده است. لیکن، تصویب این سند زمینه‌ساز اقدامات آتی بین‌المللی شد و مطابق آن، دولت‌ها و سازمان‌های دولتی و غیردولتی دومین اجلاس بین‌المللی مبارزه با استثمار جنسی - تجاری

۵- تحلیلی بر ماده ۳۴ کنوانسیون حقوق کودک

با توجه به اینکه کنوانسیون، سیاست جذب حداکثری دولت‌ها را مدنظر قرار داده است، بسیاری از حقوق مندرج در کنوانسیون مبهم و کلی می‌باشند و بنابراین برای تفسیر این حقوق باید به رویه دولت‌ها، رویه کمیته حقوق کودک، گزارش‌های گزارشگر ویژه و قانون‌گذاری‌های بعدی توجه ویژه‌ای داشت. ماده ۳۴ نیز از این دست مقررات است و باید با توجه به باقی مقررات کنوانسیون بالأخص مواد ۱۹ و ۳۹ رویه دولت‌ها، تفسیرهای عمومی کمیته حقوق کودک و دیگر ابزارهای موجود، تفسیر شود.

در نگاه اول، این اندیشه به وجود می‌آید که اهداف مذکور در سایر اسناد بین‌المللی از جمله کنوانسیون حقوق کودک ۱۹۸۹ یا پروتکل اختیاری به کنوانسیون حقوق کودک درباره خریدوفروش، فحشا و پورنوگرافی کودکان نیز بیان شده است و قواعد متعددی برای نیل به این اهداف تدوین شده‌اند. با این وجود، مطالعه و بررسی عمیق‌تر این کنوانسیون بیانگر این واقعیت است که به‌رغم اشتراک در اهداف، قواعد مندرج در کنوانسیون لاتزاروته در مقایسه با قواعد کنوانسیون حقوق کودک و به‌ویژه قواعد پروتکل اختیاری کاملاً ابداعی هستند. به عبارت دیگر، دولت‌های عضو شورای اروپا برای تحقق اهداف مندرج در بند اول ماده نخست این کنوانسیون، روش‌ها و قواعد جدیدی را پیش‌بینی کرده‌اند.

لزوم تکمیل استانداردهای موجود را می‌توان از دو زاویه بررسی کرد. از یک‌سو می‌شود استدلال کرد که کاستی‌ها و ضعف‌های اسناد بین‌المللی موجب شده است تا کشورهای عضو شورای اروپا این کنوانسیون را تصویب کنند. از سوی دیگر، می‌توان استدلال نمود که به دلیل گذشتن چندین سال از تصویب اسناد بین‌المللی فوق‌الذکر، تحولات اجتماعی جوامع اروپایی، توسعه بی‌سابقه فن‌آوری‌های نوین در سطح بین‌المللی، پیدایش و شکل‌گیری صور جدید استثمار و

همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، تدوین‌کنندگان کنوانسیون لاتزاروته به‌نحو مطلوبی مصادیق استثمار جنسی و سوءاستفاده جنسی از کودکان را تفکیک کرده‌اند و ماده ۱۸ این سند را تحت عنوان «سوءاستفاده جنسی» به‌صورت انحصاری به تبیین مصادیق آن اختصاص داده‌اند. بنابر بند اول ماده ۱۸، «هریک از دول عضو اقدامات قانونی یا دیگر اقدامات لازم را در جهت تسری حقوق کیفری خود به تمام موارد زیر اتخاذ خواهد کرد که ناشی از عمل عمدی است:

الف- ایجاد روابط جنسی با کودکی که بر اساس قوانین داخلی مربوط بدان هنوز به سن قانونی لازم برای برقراری روابط جنسی نرسیده است؛

ب- ایجاد روابط جنسی با کودک با: توسل به‌زور، اجبار یا تهدید؛ سوءاستفاده از اعتماد کودک، مقام خود، یا نفوذ بر کودک از جمله در چارچوب خانواده؛ سوءاستفاده از وضعیت آسیب‌پذیر کودکان به‌ویژه معلولیت‌های جسمی یا روحی یا وضعیت وابستگی».

گنجاندن این ماده در کنوانسیون لاتزاروته در مقایسه با دیگر اسناد بین‌المللی بدعت‌آور است، به دلیل آنکه سوءاستفاده جنسی از کودکان به‌صورت جداگانه و منسجمی مطرح و مهم‌ترین مصادیق آن تبیین شده‌اند به‌طورکلی می‌توان گفت این کنوانسیون به نحو مطلوبی علاوه بر تفکیک مفاهیم سوءاستفاده جنسی و بهره‌کشی جنسی مفاهیم دیگری را برای اولین بار موردتوجه قرار داده است. لازم به ذکر است که کشورهای اروپایی با تصویب این کنوانسیون در جهت نادیده انگاشتن کنوانسیون حقوق کودک نبوده‌اند بلکه ضمن رفع خلأها و کاستی‌های کنوانسیون حقوق کودک در جهت همگام‌سازی با تحولات و تغییرات دنیا و نسل‌ها و به‌تبع آن بروز جرایم جدید برآمده‌اند. برخی از این نوآوری‌ها عبارت‌اند از: تعریف «کودک قربانی» و گسترش حیطه حمایت‌ها؛ جرم‌انگاری «گمراه نمودن» کودکان برای مقاصد جنسی؛ اغوا کردن کودکان برای مقاصد جنسی از طریق فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطاتی و نیز شناسایی مسئولیت اشخاص حقوقی (دشاب، ۱۳۹۶: ۵۲).

باشد؛ اما این‌بار نیز هیچ‌گونه اطلاعاتی درخصوص ماهیت این رفتار ارائه نشده است.

البته، لازم به ذکر است که در تعریف فحشای کودکان به فعالیت‌های جنسی در «ازای مسائل دیگر» اشاره شده است و این بدین معنی است که کودکان برای دسترسی به غذا، لباس، مکانی برای سکونت یا استراحت و نظایر آن‌ها نیز ممکن است دست به خودفروشی بزنند؛ اما از نحوه نگارش و متن کلی پروتکل اختیاری می‌شود چنین استنباط کنیم که این سند تخصصی عمدتاً عارضه استثمار جنسی از کودکان، لزوم حمایت قانونی و پیگرد کیفری مرتکبین را بررسی کرده است و به پدیده سوءاستفاده جنسی از کودکان توجه نکرده است که عموماً در قانون خانواده‌ها، مراکز آموزشی یا اماکن عمومی باهدف ارضای غرایز جنسی رخ می‌دهند.

روند شکل‌گیری ماده ۳۴ کنوانسیون نشان می‌دهد که دولت‌ها بیشتر از اینکه به مسأله سوءاستفاده جنسی بپردازند، تمایل داشتند که استثمار جنسی را مدنظر قرار دهند. این تمایل ناشی از این واقعیت است که سوءاستفاده جنسی در آن‌واحد در سایر مقررات کنوانسیون، مانند مقررات ماده ۱۹ و ۳۹ تحت پوشش قرار گرفته است. مخبر آماده‌سازی پیش‌نویس کنوانسیون تلاش بسیار کرد تا مفهوم استثمار اجتماعی نیز در مقررات کنوانسیون گنجانده شود، اما این موضوع به دلیل آنکه بسیار مبهم بود، از دستور کار خارج شد.

در طول روند نگارش پیش‌نویس، بحث‌های مختلفی در مورد مفهوم استثمار وجود داشت و باوجوداینکه این اصطلاح نامشخص و بسیار مهم است، در مواد ۱۹ و ۳۹ همان‌گونه که قبلاً نیز بدان پرداخته شده است، این واژه را به‌کار می‌برد. این موضوع بخش جدایی‌ناپذیر از ماده ۳۲ کنوانسیون است که در مورد استثمار اقتصادی، به‌ویژه شرایط کاری کودکان کار، بحث کرده است. این ماده به‌عنوان ستون اصلی ماده ۳۶

سوءاستفاده جنسی از کودکان، ایجاد هنجارهای حمایتی جدید را اجتناب‌ناپذیر کرده است. کنوانسیون **لانتزاروته**، اولین سند بین‌المللی الزام‌آوری است که از یک‌طرف سعی کرده است بین مقوله‌های استثمار جنسی و سوءاستفاده جنسی تفکیک اعمال کند و از طرف دیگر، مصادیق سوءاستفاده جنسی از کودکان را تبیین و تشریح کند (دشاب، ۱۳۹۷: ۵).

این کنوانسیون، در مقایسه با کنوانسیون حقوق کودک و پروتکل الحاقی آن به‌صورت بسیار دقیقی به تشریح مصادیق این پدیده‌ها پرداخته است و تلاش کرده تا به خلأهای موجود در این اسناد پایان دهد. در کنوانسیون حقوق کودک، هیچ تعریفی از این رفتارها ارائه نشده است و فقط در ماده ۳۴ بر لزوم حمایت از کودکان در قبال برخی از اعمال همچون «اغوا یا تحریک کردن کودک برای پرداختن به هرگونه فعالیت جنسی نامشروع (الف)؛ استفاده استثمارگرانه از کودکان در فحشا و پورنوگرافی یا دیگر اعمال جنسی نامشروع (ب)؛ و استفاده استثمارگرانه از کودکان در نمایش‌ها و نگارش مطالب پورنوگرافیک (ج)، تأکید شده است.» تدوین‌کنندگان پروتکل اختیاری اول در جهت رفع این ضعف کنوانسیون و شفاف‌سازی قواعد و هنجارهای موجود سعی کرده‌اند تعاریفی را برای نخستین‌بار درخصوص اعمالی همچون فحشای کودکان یا پورنوگرافی کودکان ارائه دهند؛ اما این اقدام موجب نشد تا ابهامات موجود کاملاً از بین برود. به‌طور مثال در شق ب ماده دوم پروتکل الحاقی ذکر شده است: «**خودفروشی کودکان به معنی استفاده از کودکان در فعالیت‌های جنسی درازای پرداخت وجه یا مسائل دیگر است.** بدون آنکه مشخص باشد خودفروشی از مصادیق استثمار جنسی باید تلقی شود یا مصادیق سوءاستفاده جنسی. این ایراد در ارتباط با تعریف پورنوگرافی کودکان نیز قابل ذکر است. مطابق شق ج ماده دوم پروتکل الحاقی، پورنوگرافی کودکان به معنی نمایش از هر طریق است که در آن کودکان یا به‌صورت واقعی یا مجازی مشغول فعالیت‌های بارز جنسی باشند یا اندام تناسلی کودکان برای مقاصد جنسی به نمایش گذاشته شده

کنوانسیون بیان می‌دارد: «کشورهای عضو باید کودک را در برابر تمام اشکال دیگر استثمار که جنبه‌های مختلف از رفاه کودک را به خطر می‌اندازد، محافظت نمایند.»

نتیجه‌گیری

جهت‌گیری کنوانسیون و پروتکل بر این موضوع استوار است که دولت‌های عضو را متعهد کند که فروش کودکان، فحشاء، کودکان و پورنوگرافی کودکان را جرم‌انگاری کند و مجازات‌های مناسبی برای آن در نظر بگیرد. باین‌حال، در مورد پورنوگرافی کودکان برای استفاده شخصی، هیچ‌گونه جرم‌انگاری وجود ندارد. این رویه از جهت حقوق ایران نیز تا حد زیادی تکرار شده است و قانون‌گذار در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ هیچ‌گونه تعریفی از سوءاستفاده جنسی و بهره‌کشی جنسی ارائه نمی‌دهد اما از نوع به‌کارگیری این واژگان در مباحث مطروحه این فصل که به‌تفصیل بیان گردید به نظر می‌رسد آنچه مدنظر قانون‌گذار بوده متفاوت بودن این مفاهیم دربرگیرنده تعرضات جنسی به کودک و نوجوان بوده است و سعی در تحت شمول قرار دادن تمامی رفتارهای بزهکارانه داشته هرچند که بهتر بود که در به‌کارگیری واژگان مربوطه دقت بیشتری به خرج می‌داد تا هم از جهت مجازات مجرم و هم از جهت شرایط کودک بزه‌دیده و رعایت اصل فردی کردن مجازات، تدابیر مقابله‌ای متناسبی به‌کار می‌گرفت همان‌گونه که دیدگاه جامعه جهانی به سمت تخصصی کردن واکنش‌ها در پرتو تفکیک پدیده‌های مجرمانه است آن‌چنان‌که در کنوانسیون **لاتزوارته** دیدیم.

ملاحظات اخلاقی: موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانت‌داری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردید.

تعارض منافع: تدوین این مقاله، فاقد هرگونه تعارض منافی بوده است.

سهم نویسندگان: نگارش مقاله تماماً توسط نویسنده انجام گرفته است.

تشکر و قدردانی: از تمام کسانی که ما را در تهیه این مقاله یاری رسانده‌اند، سپاسگزاریم.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی سامان یافته است.

منابع و مأخذ

- اختیاریزاده، محدثه (۱۳۹۹). *بهره‌کشی از کودکان در نظام کیفری ایران و اسناد بین‌المللی*. تهران: انتشارات صالحیان.

- اسلامی، رضا و میریان، سیده سارا (۱۳۹۴). «بردگی جنسی کودکان و سازوکارهای مقابله با آن در نظام بین‌المللی حقوق بشر و حقوق ایران». *پژوهش نامه حقوق کیفری*، ۶(۱): ۷-۳۶

- اکبری، عباسعلی و حجازی، سیده نیرا (۱۳۹۹). «سیاست کیفری ایران در قبال کودک‌آزاری جنسی در پرتو قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۹۹». *فصلنامه حقوق کودک*، ۲(۸): ۸۱-۱۰۹.

- سماواتی پیروز، امیر و بیگدلی، حسن (۱۳۹۹). «چگونگی پاسخ‌دهی به پدوفیلی‌ها مجازات یا درمان». *فصلنامه حقوق کودک*، ۷(۲): ۱۳-۲۹.

- ایروانیان، امیر (۱۳۸۲). «حمایت از اطفال در برابر بهره‌کشی‌های اقتصادی و جنسی». *مجله ندای صادق*، ۳۲: ۱۱۲-۱۵۰.

- باقری، مهشید (۱۳۹۷). *تعهدات حقوق بشری دولت جمهوری اسلامی ایران در مقابله با استثمار و سوءاستفاده جنسی کودکان*. به راهنمایی دکتر مهریار داشاب، تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.

- شیبانی، مصطفی (۱۳۹۹). سیاست جنایی ایران در قبال جرایم مبتنی بر اشاعه فساد و فحشا در فضای مجازی. به راهنمایی دکتر فرید محسنی، تهران: دانشگاه علوم قضایی

- ضیایی، زینب (۱۳۹۹). تحلیل بزه‌دیده شناسانه ازدواج اجباری کودکان. به راهنمایی دکتر حسین غلامی، تهران: دانشگاه علامه طباطبایی

- فلاحی رستمی، محمدرضا (۱۳۹۸). بردگی جنسی کودکان و حقوق بین‌الملل. مازندران: انتشارات جهاد دانشگاهی.

- ماتتافورن، ویتیت (۱۳۹۹). تفسیریه کنوانسیون حقوق کودک ماده ۳۴/ استثمار جنسی و سوءاستفاده جنسی از کودکان. ترجمه آذر پندار احمدرضا، تهران: انتشارات هفتان.

- نوری، سید مسعود (۱۳۸۶). «پروتکل الحاقی به پیمان‌نامه حقوق کودک درباره فروش، فحشا، هرزه‌نگاری کودکان». مجله حقوق بشر ۸(۲): ۳۹-۵۶.

- نیکبختی، جواد؛ محمد نسل، غلامرضا و گلیپایگانی، بهروز (۱۳۹۹). «بررسی تطبیقی قانون حمایت از اطفال و نوجوانان در برابر هرزه‌نگاری و پروتکل الحاقی به کنوانسیون حقوق کودک». فصل‌نامه حقوق پزشکی، ویژه‌نامه حقوق بشر شهروندی، ۱۳۱: ۱۴-۱۱۵.

- بخشی زاده، سهراب (۱۳۹۸). حمایت کیفری از کودکان نوجوانان در برابر توريسم جنسی. به راهنمایی دکتر مهدی مؤمنی، تهران: دانشگاه پیام نور.

- جعفری، بهرام (۱۳۹۹). «جلوه‌های سیاست افتراقی در قبال کودکان بزه‌دیده با نگاهی به قانون حمایت از اطفال و نوجوانان ۱۳۹۹». فصلنامه حقوق کودک، ۶(۲): ۶۷-۸۸.

- جعفری، امین و مولایی، علی (۱۳۹۷). «سیاست جنایی تقنینی - قضایی ایران در قبال جرایم جنسی علیه کودکان در پرتو اسناد بین‌المللی». مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی، ۴۸(۲): ۲۵۷-۲۷۴.

- داشاب، مهریار (۱۳۹۷). «تأملی بر کنوانسیون لانزاروته شورای اروپا درخصوص حمایت از کودکان در برابر استثمار و سوءاستفاده جنسی». فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، ۶۰: ۱۲۵-۱۵۵.

- ربانی بیدرونی، فاطمه (۱۳۹۹). نفی بردگی جنسی کودکان در حقوق بین‌الملل و حقوق ایران. تهران: انتشارات آریا دانش.

- زرگری، زینب (۱۳۹۹). تعامل پاسخ‌های درمانی با پاسخ‌های کیفری در برابر آزار جنسی کودکان. به راهنمایی دکتر محمد فرجیها، تهران: دانشگاه علامه طباطبایی

- زند کریمی، محمدرضا (۱۳۹۶). جرم‌نگاری کودک‌آزاری بهره‌کشی از کودکان در نظام کیفری ایران و اسناد بین‌الملل. تهران: انتشارات صالحیان